31/03/2024

Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς: Ο θεμελιωτής της ορθοδόξου πνευματικότητος

/ Βίοι Αγίων

- **Γράφει ο Λάμπρος Σκόντζος, Θεολόγος**

Η δεύτερη Κυριακή των Νηστειών είναι αφιερωμένη σε μια από τις μεγαλύτερες πατερικές μορφές της Εκκλησίας μας, στον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης (1347-1359). Ο μεγάλος αυτός άνδρας έζησε σε μια πολύ ταραγμένη ιστορική περίοδο για την Εκκλησία μας, κατά την οποία ο κίνδυνος νοθεύσεως της αλήθειας υπήρξε μεγάλος και όπου η ορθόδοξη πνευματικότητα κινδύνευε να αλωθεί από τον δυτικό σχολαστικισμό και η υπεράσπισή της έλαχε στην μεγάλη αυτή πνευματική μορφή.

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1296 από ευσεβείς γονείς, οι οποίοι ασκούσαν την νοερά προσευχή. Έλαβε σπουδαία μόρφωση κοντά στον ονομαστό δάσκαλο και θεολόγο Θεόδωρο Μετοχίτη. Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ εκτίμησε τις ικανότητές του και τον προόριζε για υψηλά κρατικά αξιώματα. Όμως ο Γρηγόριος αδιαφόρησε για τα σχέδια του αυτοκράτορα, διότι από νέος αγάπησε τη μοναχική και ασκητική ζωή. Κατέφυγε καταρχήν στο όρος Παπίκιο στη Θράκη και κατόπιν στο Άγιο Όρος, όπου πέρασε αρκετά χρόνια της ζωής του. Ακόμη και μετά την εκλογή του ως αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης το 1347, ζούσε ως ασκητής.

Το 1335 ο μοναχός, θεολόγος και φιλόσοφος Βαρλαάμ τον Καλαβρός, ήρθε από την Ιταλία στην ορθόδοξη ανατολή για να αντικρούσει το κίνημα του ησυχασμού. Βαθύτατα επηρεασμένος από αριστοτελισμό, τη λατινική θεολογία και τον σχολαστικισμό, δίδασκε πως ο άνθρωπος είναι αδύνατον να γνωρίσει, να προσεγγίσει και να ενωθεί με το Θεό. Επίσης δίδασκε πως ο Θεός είναι «κλεισμένος στον εαυτό του» και δε μπορεί να ενωθεί με τους ανθρώπους. Αντίθετα οι ορθόδοξοι Πατέρες, κάνοντας τη διευκρίνιση μεταξύ της ουσίας και των ενεργειών του Θεού, δίδασκαν πως η γνώση της ουσίας του Θεού είναι μεν αδύνατος, όχι όμως οι άκτιστες θείες ενέργειες, οι οποίες δίνονται ως ύψιστες δωρεές στους ανθρώπους και γίνονται φανερές σε όσους κατορθώνουν να καθαρθούν από τα πάθη τους. Κύριο μέσο φωτισμού και προσωπικής εμπειρίας των ακτίστων ενεργειών του Θεού είναι η αδιάκοπη νοερά προσευχή, στην οποία ασκούνταν οι ησυχαστές μοναχοί, δια της αδιάκοπης προσευχής: «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού, ελέησόν με», κατόρθωναν να βλέπουν με τα σωματικά τους μάτια το Άκτιστο Φως, δηλαδή τη δόξα του Θεού.

Για τους δυτικούς, και εν προκειμένω για τον εκπρόσωπό τους μοναχό Βαρλαάμ, η δια της νοεράς προσευχής και της νίψεως θεοπτία ήταν ακατανόητη και βλάσφημη. Κατηγορούσαν τους ησυχαστές για αιρετικούς (μεσσαλιανιστές) και τους μέμφονταν ως «ομφαλοσκόπους», επειδή οι μοναχοί αυτοί επικέντρωναν το βλέμμα τους, κατά τη διάρκεια της προσευχής, στο στέρνο, στο μέρος της καρδιάς. Η σύγκρουσή τους με τον άγιο Γρηγόριο υπήρξε σφοδρή και προκάλεσε πνευματική θύελλα, εφάμιλλη της εικονομαχίας.

Ο άγιος Γρηγόριος υπήρξε υπερασπιστής του ησυχασμού, της πνευματικότερης έκφρασης του ορθοδόξου μοναχικού ιδεώδους, διότι ήταν απόλυτα πεπεισμένος πως η θεοπτία μέσω της ασκήσεως και της νοεράς προσευχής είναι σύμφωνη με τη διδασκαλία της Εκκλησίας. Γι’ αυτό υπήρξε δάσκαλος και εμπνευστής του ησυχασμού. Συνεχίζοντας ο ίδιος την μακραίωνη παράδοση των αρχαίων Πατέρων και ασκητών της Εκκλησίας, δίδασκε πως ο άνθρωπος, με την άσκηση και τη νίψη, μπορεί να δει και από αυτή τη ζωή, με τα φυσικά του μάτια, το άκτιστο φως του

Θεού, αυτό το φως που είδαν οι μαθητές του Χριστού κατά τη Μεταμόρφωσή Του στο όρος Θαβώρ.

Ο άγιος Γρηγόριος ανάλαβε να υπερασπίσει τον ησυχασμό και να τον διασώσει από την επέλαση των σχολαστικών της Δύσεως. Τον αγώνα του ξεκίνησε από τη Θεσσαλονίκη, όπου έγραψε το περισπούδαστο έργο του: «Περί των Ιερώς Ησυχαζόντων», με το οποίο αποδεικνύει ότι η θεοπτία του ησυχασμού είναι σύμφωνη με την αγία Γραφή και την Παράδοση της Εκκλησίας. Αναπτύσσοντας τη θεολογία των προγενέστερων μεγάλων Πατέρων, δίδαξε πως ο Θεός υπάρχει ως θεία Ουσία, η οποία είναι απόλυτα απρόσιτη στον άνθρωπο. Απορρέουν όμως από Αυτόν οι άκτιστες ενέργειες, οι οποίες αυτές μπορούν να γίνουν μεθεκτές από τον άνθρωπο.

Τρεις μεγάλες σύνοδοι συγκροτήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, το 1341, το 1347 και το 1351, επικύρωσαν τη θεολογία του αγίου Γρηγορίου, δικαίωσαν τους ησυχαστές και καταδίκασαν τον Βαρλαάμ και τους μαθητές του. Παρ’ όλα αυτά όμως ο φιλοδυτικός πατριάρχης Ιωάννης Καλέκας τον κατηγόρησε το 1343 για στάση και κατόρθωσε να το στείλει στην εξορία τέσσερα χρόνια. Το 1347 δικαιώθηκε και εξελέγη αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Το 1350 συνελήφθη από τους Τούρκους και απελευθερώθηκε το 1355. Κοιμήθηκε στις 14 Νοεμβρίου του 1359 στη Θεσσαλονίκη και το 1368 ανακηρύχτηκε άγιος.

Ο μεγάλος αυτός άνδρας κατέστη πρότυπο και δάσκαλος της άσκησης και ενσαρκωτής των χριστιανικών αρετών. Είτε ως αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, είτε ως μοναχός στο Άγιο Όρος, δίδασκε τον αέναο αγώνα κατά του κακού και της αμαρτίας. Προτρέπει την καθολική κάθαρση από τα ψυχοκτόνα πάθη, η οποία ονομάζεται στην ασκητική ορολογία νίψη και δείχνει το δρόμο της ασκήσεως, ως μονόδρομο της σωτηρίας και της θεώσεως.

Η μεγάλη αυτή πατερική μορφή λειτουργεί αναμφίβολα ως φωτεινό ορόσημο για μας τους πιστούς αυτή την κατανυκτική περίοδο. Τα βαθυστόχαστα ορθόδοξα συγγράμματά του, όχι μόνο αποπνέουν άρωμα ευσέβειας, αλλά είναι πρακτικός οδηγός για την ψυχοσωματική μας άσκηση. Είναι ο μεγάλος δάσκαλος της πνευματικής πορείας και του αγώνα μας για νίψη και κάθαρση από τα ψυχοκτόνα πάθη μας, ώστε δι’ αυτής να λαμπρύνουμε το χιτώνα της ψυχής μας για να έχει έτσι τη δυνατότητα της μεγάλης συνάντησής της με τον Νυμφίο Χριστό!